

Kees Vromans, docent in ethiek

Denken over milieu en economie

Vaag, vinden studenten misschien, reflectie op waarden. Nodig, vindt Kees Vromans, docent milieuethiek op HAS Hogeschool. Zijn studenten leren nadenken over de consequenties van professioneel handelen voor natuur en milieu.

De betekenis van natuurlijke omgeving, de botsing van economisch en ecologisch handelen, bevolkingsdruk, duurzaamheid. Dat zijn zaken waar je als hbo'er Milieukunde niet omheen kunt. "Milieu heeft alles met waarden te maken", zegt Kees Vromans, docent bij Milieukunde op HAS Hogeschool. Accepteer je de eindigheid van fossiele brandstoffen, de vervuiling van je woonomgeving, de degradatie van de bodem en de schaarste van het drinkwater? Gaat het om economische groei in de wereld of moet je je ook bekommeren om de collateral damage, de schade die dat misschien met zich meebrengt voor de aarde en haar bewoners? *People, planet, profit*.

Ga je door op de weg van het grootste genot nu of zoek je actief naar alternatieven?

Het is niet zozeer deze laatste vraag die Vromans zijn studenten stelt. Zij weten wel ongeveer wat ze willen en wat niet, ze hebben immers voor Milieukunde gekozen. Maar hij wil dat ze leren nadenken over de waarden zelf en de mogelijke consequenties van beroepsmatig handelen voor het milieu. Want lukt dat niet, en weet je niet wat je waarom belangrijk vindt, dan is het erg lastig om duurzaamheid te funderen en handen en voeten te geven.

EU-project

Ethische reflectie hoort bij het nadenken over keuzes, als onderliggende waarden zoals winst, werkgelegenheid, gelijkheid, saamhorigheid of duurzaamheid botsen. "Ethiek heeft binnen

milieu een groter aandeel dan elders", denkt Vromans. "Het komt aan de orde bij een waardenconflict, want dan moet je nadenken over wat goed is en wat niet. En bij milieu is snel sprake van zo'n conflict. Er zitten immers enorme spanningen tussen economie en ecologie, bij people, planet en profit. Daar zicht op krijgen, die spanningen herkennen en erkennen in beroepssituaties, daar gaat het om bij milieuethiek. Wat ik dan mooi vind, is dat een student bij plattelandsontwikkeling uit zichzelf grijpt naar ons boek over milieuethiek, omdat ze verschil ziet in natuurvisies bij beleidsmakers en agrarische ondernemers."

Het boek is een weerslag van dertig jaar onderwijs in ethiek op de HAS en twintig jaar milieuethiek, zegt Vromans. Hij heeft een exemplaar meegenomen, uitgegeven in 2012. Behalve Vromans hebben docenten uit Duitsland, Turkije, Italië en Zweden meegewerkt aan 'Environmental Ethics'. Een van de auteurs is Rob de Vrind, milieucoördinator op het Koning Willem I College in Den Bosch. "Jij bent de expert op het gebied van *environmental ethics*", zei De Vrind tegen Vromans toen hij hem betrok bij het EU-project waaruit dit boek – voor milieuprofessionals, studenten en docenten – is voortgekomen.

Vier modules

Dertig jaar geleden bemande Vromans samen met Jac Giesen de vakgroep ethiek op HAS Den

'Ethiek komt aan de orde bij een waardenconflict, en bij milieu is snel sprake van zo'n conflict'

Bosch. Iedere student van de hogeschool verdiepte zich met een of meer modules in de waarden die ten grondslag liggen aan (professioneel) handelen. Toen het onderwijs van de hogeschool werd ingericht op basis van opleidingen, kwam Vromans bij Milieukunde en zijn ethiekonderwijs werd milieuetiek. Hij wilde er meer over weten en ging studeren aan de Universiteit van Amsterdam waar Wouter Achterberg, een grote naam in de Nederlandse milieufilosofie, les gaf.

“Ik heb op basis van mijn studie Milieufilosofie vier modules ontwikkeld voor de HAS. Dat waren inleiding in de milieuetiek, grondhoudingen van de mens tegenover natuur, bedrijfs- en beroepsetiek en verantwoorde technologie. Dat laatste onderdeel heet nu maatschappelijk verantwoord ondernemen. Voor dit onderdeel beschouwen de studenten Milieukunde hun afstudeerproject op de bijdrage ervan aan

duurzame ontwikkeling. Verder beoordelen ze woord en daad van een beursgenoteerde onderneming. Is zo’n bedrijf zo duurzaam als het beweert te zijn?”

Opleving

“Er is een opleving van de belangstelling voor milieuetiek. De crisis draagt bij aan die opleving. Bij zo’n crisis gaat het immers over de fundamenten: waar zijn we mee bezig? De noodzaak om zaken anders te doen, is groter. ▶

*Docent Milieukunde Vromans:
“De crisis draagt bij aan de opleving van de belangstelling voor milieuetiek”*

*Bij de nieuwe
opleiding Geo
Media &
Design is het
onderwerp de
ethische
reflectie op het
gebruik van
sociale media'*

We denken na over voedselvoorziening en energieopwekking. Moet dat niet anders? Kijk bijvoorbeeld naar de winning van schaliegas in de VS. Ze willen minder afhankelijk zijn van olielanden, maar met die winning komen chemicaliën vrij en zijn er consequenties voor grond- en drinkwater.”

“Een voorbeeld van die opleving is de landelijke dag over milieufilosofie die er op 22 april komt. En zo is er filosoof Bas Haring die veel aandacht trekt met zijn aanval op ‘intrinsieke waarde’: kun je intrinsieke waarde van een dier of de natuur als argument gebruiken in een discussie over biodiversiteit of natuurbescherming? Hans Achterhuis, ook filosoof, reageerde dat het verhaal van Haring goed in elkaar zit, maar er wat hem betreft sprake is van een verkeerde grondhouding. Haring reduceert de mens tot een homo economicus. Ik ben het ook niet eens met Haring.”

Drie niveaus

“Dit soort academische discussies zijn nodig, maar ze leiden ook af. Want hoe giet je het in een vorm dat hbo'ers er iets mee kunnen? Studenten op de HAS zijn toch heel erg doenerig. Dat wil ik zo houden, dus mijn insteek is: laat maar zien dat je bepaalde dingen belangrijk vindt. Bijvoorbeeld in de keuze voor actieve bemoeienis met milieuzorg of voor een stageplek in een ontwikkelingsland.”

“Ethiek geef ik nog steeds bij Milieukunde, maar nu ook bij Toegepaste biologie en straks bij Geo Media & Design, een nieuwe opleiding bij HAS Hogeschool. Bij deze opleiding is het onderwerp de ethische reflectie op het gebruik van sociale media.”

“Het gaat om een ontwikkeling van studenten als vakman, maar ook als burger en als persoon. Op drie niveaus. Die reflectie moet voor hen duidelijk maken wat ze belangrijk vinden. Ik verwacht uiteindelijk van studenten dat ze in staat zijn om onderliggende waarden voor hun keuzes te ontdekken en dat ze een conflict tussen waarden kunnen herkennen. En dat ze voor zichzelf een standpunt kunnen innemen. Wat is er niet goed aan wat ik doe, of wel, en waarom is dat niet goed of juist wel? Dat doe ik het liefst door vragen te stellen. Wat vind jij belangrijk? Dat moet je op tafel zien te krijgen. Het gaat dus om het gereedschap om tot antwoorden te komen. Dat wil ik ze aanreiken.” ■

Kijk voor links bij
dit artikel op
www.groenonderwijs.nl
> vakblad editie 3

ETHIEK

Bij ethiek, als onderdeel van de filosofie, gaat het om nadenken over het handelen. Er zijn grofweg drie stromingen: deugdenethiek, plichtsethiek en utilitarisme. Om met de laatste te beginnen: goed en slecht van het handelen wordt daarin afgemeten aan de gevolgen van de handelingen. Goed is wat het geluk, het grootste geluk voor het grootste aantal, doet toenemen. Bij plichtsethiek gaat het om de handelingen zelf. Centraal staat het categorische imperatief van de filosoof Kant: handel zo, dat je kunt willen dat je handelen een universele wet zou zijn. De deugdenethiek is de oudste vorm. Wat is deugdzaam, wat is goed leven? Bij Aristoteles bijvoorbeeld houdt een deugd altijd het midden tussen twee uitersten.

MILIEUETHIEK

Milieuetiek richt zich op de waarden en handelingen met consequenties voor natuur en milieu. Voor dieren, planten, micro-organismen, water, bodem, lucht, zeeën, rivieren en landschappen. Het kan bijvoorbeeld gaan om de aanleg van een hogesnelheidslijn dwars door het Groene Hart, het verbruik van fossiele brandstoffen, inzet van proefdieren of gebruik van genetische modificatie. Dan kan sprake zijn van een conflictsituatie, ook wel the tragedy of the commons genoemd: een conflict dat optreedt waar nut voor een enkeling ten koste gaat van de kosten voor de gemeenschap. Volgens de milieufilosofen groeit de relevantie van milieuetiek – in Nederland begonnen rond 1980 – met welvaarts- en bevolkingsdruk.

